

УДК 341.1

DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-48-2-123-133>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Карпенко М.В.

PROBLEMATIC ASPECTS OF LEGAL LIABILITY FOR ENVIRONMENTAL OFFENCES UNDER MARTIAL LAW

Karpenko M.V.

У статті підкреслено вагомість й актуальність проблемних питань юридичної відповідальності за шкоду, нанесену довкіллю в умовах воєнного стану. Звернено увагу на масштаби екологічної шкоди, що зростають в геометричній прогресії пропорційно до розгортання бойових дій. Визначено основні ознаки юридичної відповідальності за такі правопорушення. Проаналізовано можливі варіанти відшкодування заподіяної шкоди.

В публікації розглянуто особливості правової регламентації юридичної відповідальності за екологічні правопорушення в умовах воєнного стану. З цією метою автором проаналізовано низку міжнародних нормативних актів, що заклали підґрунтя для регулювання відповідного питання, та зроблено порівняння із заходами, які вживає Україна. За результатами здійсненого аналізу встановлено, що на національному та міжнародному рівнях потребується більш чітке регулювання та усунення прогалин у законодавстві щодо юридичної відповідальності за шкоду навколишньому природному середовищу, яка виникла внаслідок порушення його хімічного, фізичного та біологічного стану під час бойових дій. Підкреслено, що існує нагальна потреба в оновленні законодавства з питань щодо порядку компенсації такої шкоди.

Ключові слова: *воєнний стан, екологічне правопорушення, екологічна шкода, охорона навколишнього природного середовища, юридична відповідальність.*

Постановка проблеми. Проблемні питання, пов'язані з правовими гарантіями юридичної відповідальності за екологічні правопорушення на міжнародному й національному рівнях, не нові для сучасного суспільства. Цим аспектам приділяється значна увага в міжнародних нормативних актах, національному законодавстві та наукових дослідженнях.

Питання забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнного стану набувають

неабиякого значення з огляду на масштаби шкоди, заподіяної довкіллю бойовими діями. Воєнний стан вимагає ретельного дослідження екологічного законодавства, його оновлення відповідно до викликів сучасності та формування стратегії подолання негативних наслідків. Необхідно враховувати й нові правові пропозиції міжнародної спільноти щодо розвитку законодавства та права з питань юридичної відповідальності за відповідні екологічні правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження, присвячені юридичній відповідальності за такі правопорушення, дуже різноманітні та охоплюють різні аспекти проблематики. Значна увага до цієї теми зумовлена тим, що стан навколишнього природного середовища та його природні компоненти впливають як на кожну людину, так і на людство загалом. Це стало підґрунтям для робіт широкого кола науковців, зокрема: В. І. Андрейцева, А. П. Гетьмана, Т. О. Бушуєвої, В. В. Костицького, Є. П. Желвакова, М. О. Духна, М. В. Красної, В. К. Матвійчука, В. М. Яковлева та інших.

Згідно із загальною думкою дослідників, найбільшу небезпеку для навколишнього середовища внаслідок бойових дій становить хімічне забруднення. Науковці неодноразово наголошують, що цей вплив може бути викликаний потраплянням в довкілля великої кількості уламків боєприпасів, наслідками пошкодження цивільної та військової інфраструктури, а також іншими наслідками активних бойових дій. Проте наразі існує нагальна потреба в подальших наукових дослідженнях питання юридичної відповідальності за екологічні правопорушення в умовах воєнного стану та заходів, які наша країна має вживати для повного відшкодування збитків.

Викладення основного матеріалу. Юридична відповідальність за порушення у сфері використання, відтворення й охорони навколишнього природного середовища забезпечує зазнавання правопорушником несприятливих наслідків майнового характеру, що закріплюються у санкції статті національного закону чи у міжнародному договорі.

Шкода є одною з невід'ємних умов еколого-правової відповідальності у формі відшкодування збитків. Під шкодою потрібно розглядати зменшення чи втрату (загибель)

певного особистого або майнового блага. Екологічною шкодою є негативні зміни в стані навколишнього природного середовища, що викликано діями чи бездіяльністю людей, полягають у забрудненні довкілля, виснаженні природних ресурсів, порушенні екологічної системи, що заподіяло шкоду здоров'ю чи життю, рослинному й тваринному світу тощо. В Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» відсутня дефініція «шкода навколишньому природного середовищу», тому, на нашу думку, доцільно усунути цю прогалину. Відшкодування шкоди за екологічні правопорушення має свою специфіку, тому законодавство містить низку спеціальних норм про відшкодування збитків, які зазнає навколишнє середовище, а саме: ст. 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», ст.ст. 156, 157 глава 24 ЗК України, ст. 107 ЛК України, ст. 67 КУпН, ст. 111 ВК України, ст. 63 Закону України «Про тваринний світ» тощо.

Під час регулювання відносин, пов'язаних з відшкодуванням екологічної шкоди, необхідно звернути увагу на публічно-правові основи, які визначають особливості виникнення та змісту збитків, що зазнало довкілля. У випадку порушення законодавства про охорону довкілля шкода заподіюється природним ресурсам (компонентам), що є об'єктами права власності Українського народу. Кожен громадянин має законне право використовувати природні ресурси, що є власністю народу. Таким чином, мета відповідальності за відшкодування збитків полягає не тільки в захисті інтересів окремих користувачів природи, але й у забезпеченні інтересів суспільства в цілому.

Водночас, проблема юридичної відповідальності за екологічні правопорушення поширюється на різні сфери

супільного розвитку, що є небезпечними для навколишнього середовища, а саме: промисловість, транспорт, сільське господарство тощо. Також відповідно до ст. 58 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» низка відповідних сфер діяльності охоплює й військову діяльність [1].

Також необхідно звернути увагу, що положення згаданої статті переважно стосуються діяльності стаціонарних військових й оборонних об'єктів, дислокації військових частин, військових навчань, маневрів, переміщення військ і військової техніки, що охоплює питання юридичного забезпечення екологічної відповідальності у мирний час, упускаючи проблемні аспекти воєнного стану.

Задля вирішення вищезгаданого проблемного питання необхідно проаналізувати ефективність правових заходів, що вживаються в нашій державі, і підходів, які використовуються законодавцем.

Необхідно зазначити, що під час визначення юридичної відповідальності за екологічні правопорушення у статті 58 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» йдеться про обмеження впливу негативних чинників на довкілля, а саме: хімічного, фізичного, біологічного. Задля прийняття цієї норми було звернено увагу на активний розвиток міжнародних нормативно-правових актів щодо цих важливих питань [1].

Як-от, ще на початку ХХ століття в міжнародному праві неодноразово підіймалися проблемні питання, пов'язані із заборонаю застосування у військових конфліктах бактеріологічної зброї. Свідченням цього є затвердження 1925 року Женевського протоколу про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів і бактеріологічних

засобів. Проте відповідний документ встановлює виключно заборону застосування цієї зброї, на відміну від її розробки, виробництва й накопичення. Як наслідок, багато держав ратифікували зазначених Протокол із застереженнями, що дозволяють застосовувати хімічну й бактеріологічну зброю у відповідь. Ці дії в подальшому негативно вплинули на військовий конфлікт, який відбувся на територіях В'єтнаму, Лаосу й Камбоджі в 60-70-х роках ХХ століття [2, с. 198].

Тільки за висновками щодо використання згаданої зброї, 16 грудня 1969 р. Генеральною Асамблеєю ООН було схвалило Резолюцію № 2603 (XXIV) «Питання про хімічну і бактеріологічну (біологічну) зброю». Резолюція більш детально конкретизувала, що Протокол 1925 р. передбачає заборону застосовувати у збройному конфлікті будь-яких хімічних реагентів, що можуть спричинити токсичний вплив на людей, тварин або рослини (хімічні речовини в газоподібному, рідкому чи твердому стані), а також будь-яких біологічних реагентів (живих організмів, здатних спричинити хворобу чи смерть людей, тварин або рослин) [3].

Світова спільнота досягла початкового етапу у розвитку екологічної складової юридичної відповідальності в міжнародному військовому законодавстві. Результатом цих заходів стала Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про їх знищення від 10 квітня 1972 року [4].

Вагоме значення для регламентації юридичної відповідальності за екологічні правопорушення під час збройних конфліктів має Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 18 травня 1977 р. Потреба в її прийнятті

пов'язана з можливістю активного впливу на навколишнє природне середовище під час досягнення військових цілей. Згідно зі ст. 1 Конвенції держава бере на себе зобов'язання не вдаватися до військового чи будь-якого іншого використання засобів впливу на навколишнє середовище, що можуть спричинити серйозні руйнування, шкоду чи збитки іншим державам. Зміст Конвенції безпосередньо стосується різних способів зміни динаміки, складу чи структури біоти Землі, а також літосфери, гідросфери, атмосфери, навколомного космічного простору. Держави-учасниці Конвенції беруть на себе зобов'язання вжити всіх необхідних заходів для заборони або відвернення під своєю юрисдикцією чи контролем дій або бездіяльності, що суперечать вимогам Конвенції. Згаданий документ не поширюється на діяльність, що впливає на довкілля з мирними цілями [5].

Отже, підсумовано, розглянута Конвенція накладає заборону геофізичної війни, що передбачає навмисне управління природними процесами, які можуть викликати стихійні лиха, як-от: ураган, цунамі, землетрус, осадки у вигляді дощу або снігу.

Нормативне закріплення екологічної відповідальності в умовах збройного конфлікту не міжнародного характеру також передбачене в додатковому Протоколі I від 8 червня 1977 року до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру. Так, ст. 14 Протоколу накладає заборону здійснювати напади, винищувати, вивозити або зводити в непридатність об'єкти, що є необхідними для виживання цивільного населення, як-от: запаси продуктів харчування; сільськогосподарські райони, які здійснюють виробництво продовольства; посіви; худоба; споруди, що забезпечують питною водою; іригаційні споруди тощо. Відповідно до ст. 15

Протоколу забороняються напади на споруди, які містять небезпечні сили, а саме: греблі, дамби, атомні електростанції, – якщо відповідні напади можуть викликати вивільнення небезпечних сил і мати наслідком тяжкі втрати серед цивільного населення. Також ст. 55 Протоколу закріплює, що під час веденні активних бойових дій має гарантуватись безпека від серйозної та довготривалої шкоди, встановлюючи заборону використовувати методи чи засоби ведення війни, які мають на меті або можуть спричинити шкоду навколишньому середовищу, а також здоров'ю чи життю людей [6].

Усвідомлення міжнародною спільнотою того, що використання заборонених методів чи засобів ведення війни може спричинити великі, довготривалі й серйозні збитки довкіллю, відображено в преамбулі Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що наносять надмірні ушкодження або мають невідворотчу дію від 10 жовтня 1980 року [7].

Надзвичайну цікавість держав щодо цього проблемного питання відображають протоколи до Конвенції: «Про заборону або обмеження застосування мін, мінпасток та інших пристроїв» (Протокол II) та «Про заборону або обмеження застосування запальної зброї» (Протокол III). Використання зазначених знарядь безпосередньо спричиняє загибель людей, викликає значну шкоду довкіллю, адже не дозволяє сільськогосподарським угіддям відновлюватись після їхнього застосування.

Велике значення для розгляду досліджуваної проблеми має Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення і застосування хімічної зброї та її знищення від 13 січня 1993 року, що закріплює заборону розробки, придбання, зберігання чи передачі хімічної зброї;

використання, проведення військової підготовки до застосування хімічної зброї; сприяння, заохочення чи спонукання до дій, що є забороненими [8].

Проаналізувавши низку міжнародних нормативних актів, необхідно зазначити, що у разі порушення відповідних норм юридична відповідальність за екологічні правопорушення буде застосовуватись в рамках міжнародного законодавства.

На нашу думку, в розрізі того, що збройний конфлікт має переважно міждержавний характер, пріоритетне значення має міжнародне врегулювання проблемних аспектів юридичної відповідальності, проте у вітчизняному законодавстві необхідно також закріплювати згадані правові норми, як-от притягнення до юридичної відповідальності колаборантів, що вчиняли або сприяли вчиненню екологічних правопорушень.

З 24 лютого 2022 року на території України, в першу чергу на території, де ведуться бойові дії постала нова надзвичайно важлива проблема, а саме руйнування і знищення довкілля. Тож на наше глибоке переконання, для вирішення проблемних питань недостатнім є лише прийняття державними органами методик розрахунку шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу внаслідок військової агресії РФ. Наприклад, наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України закріплює Методику визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану від 04 квітня 2022 року № 167. Зазначений нормативний акт регламентує порядок розрахунку розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам державами, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та фізичними особами через забруднення

ґрунтів, засмічення земель, допущених унаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану внаслідок їх дій або бездіяльності на усіх землях України незалежно від їх категорій та форм власності.

Важливим є положення про розрахунок заподіяної довкіллю шкоди. Навколишнє природне середовище вважається пошкодженим, якщо в його стані виявлені негативні якісні зміни. Водночас, зміни можуть зумовлюватись не лише появою в зоні бойових дій нових забруднювальних речовин, яких раніше не було, а й вмістом небезпечних речовин, що перевищує їхню гранично допустиму концентрацію. Основою для розрахунку розміру збитків від забруднення довкілля є нормативна грошова оцінка пошкодженої території, природне середовище якого зазнало забруднення. Для їхнього визначення є величини гранично допустимих концентрацій (ГДК) та орієнтовно допустимих концентрацій (ОДК) хімічних речовин.

Необхідним є усунення прогалин в законодавстві щодо компенсації екологічної шкоди за порушення норм хімічного, фізичного та біологічного впливу бойових дій, що об'єднуватиме можливі різновиди екологічної шкоди та визначатиме юридичні механізми її відшкодування.

Відповідно до темпоральної оцінки, завдані навколишньому природному середовищу збитки, не мають миттєвого зовнішнього прояву для екобезпеки на відміну від продовольчої безпеки. Винятком є ядерне ураження, після якого сумніву піддається життя людей на окремих територіях і в цілому на планеті, що автоматично усуває потребу в забезпеченні екологічної рівноваги. А втім, безпека довкілля з урахуванням впливу на життя та здоров'я людей посідає один щабель з продовольчою безпекою. Констатує вагомість

цих проблемних питань поняття «екоцид», яке характеризує руйнацію навколишнього природного середовища з воєнними цілями, глобальне знищення військовими методами та засобами природних ресурсів [9, с. 257], що, на нашу думку, можна вважати одним із найтяжчих міжнародних воєнних злочинів.

Як правило, юридична відповідальність виконує каральну функцію, проте для екологічних правопорушень пріоритет надається відновлювальній функції, яка робить інші аспекти другорядними. Водночас, згадана функція в умовах збройного конфлікту й повоєнного відновлення має реалізуватись винятково шляхом відшкодування екологічної шкоди, адже дуже складно змусити винну державу відтворити порушене довкілля. А втім, очевидно, якщо б російська федерація (далі – рф) збиралась вживати цих заходів, то не простежувались неадекватні агресивні дії в ставленні не тільки до соціальної інфраструктури, а й до навколишнього природного середовища. Можна помітити наявність переконання держави-агресора у повній безкарності за протиправні дії, за що не доведеться ніколи жодним чином розплачуватись.

Принципи відшкодування екологічної шкоди ґрунтуються на міждисциплінарній основі, яка складається з точних, природничих та гуманітарних наук. До складу входять математичні науки, що застосовуються для необхідної інформаційної матриці; біологічні, на яких базується екологія, економічні (наприклад, фінансовий облік), що спрямовані на розрахунок загальної суми збитків. На додаток, поєднання публічних і приватних юридичних наук з метою спільного застосування національного і міжнародного права, яке формує юридичну відповідальність за екологічні правопорушення – міжгалузевий інститут.

Проте якщо вказана національна модель розроблена та діє, хоч можуть виникати питання про її ефективність, то наразі проблемним аспектом є відсутність актуального міжнародно-правового механізму, як-от примусове стягнення екологічних збитків, завданих бойовими діями. Науковцями та практиками неодноразово наголошується, що наразі відсутнім є орган, який мав би здійснювати конфіскацію заарештованих на Заході активів рф. Щодо цього важливого питання необхідно звернути увагу на публікацію В. Буняка, де влучно підкреслено, що конфіскація суверенних активів фактично полягає в оголошенні війни, що наразі навіть не розглядається державами Західної демократії. Також дослідник здійснює аналіз можливих наразі шляхів вилучення цих активів, як-от:

- 1) визнання Сполученими Штатами Америки росії країною-спонсоркою тероризму;
- 2) залучення міжнародного інвестиційного арбітражу;
- 3) подання заяви проти росії до ЄСПЛ;
- 4) направлення позовів до національних судів України;
- 5) створення спеціальної міжнародної комісії задля розгляду справ про відшкодування шкоди від збройного вторгнення на територію України й передачу їй в розпорядження активів росії, що були арештовані.

Важливими також є міжнародні прецеденти, як-от формування комісії з відшкодування шкоди, яка виникла внаслідок збройної революції в Ірані 1971 року [10, с. 16-17].

Погоджуємось з висновками В. Буняка, хоч і досі ця найбільш раціональна пропозиція має очевидні змістовні прогалини. Зокрема, не зрозуміло, який саме міжнародний орган має займатись формуванням відповідної комісії. Очевидно,

що розглянутим питанням має займатись ООН, проте спостерігаючи за останніми подіями, на нашу думку, має місце мінімальне вжиття міжнародною організацією необхідних та нагальних заходів проти держави-агресорки, що своєю чергою нівелює авторитет ООН та правомочність долати загрозу, реалізуючи покладені на неї повноваження. Водночас, за проблему притягнення РФ до юридичної відповідальності навряд візьмуться США або інші представники міжнародного співтовариства. Отже, підсумуємо, що найголовнішим заходом має бути реформування ООН, що є надзвичайно складним і тривалим процесом.

Проте маємо сподівання, що держави світу, відповідно до наявної політичної волі, зможуть знайти правильне вирішення проблемних аспектів юридичної відповідальності за такі екологічні правопорушення. Національне законодавство також має регламентувати ефективну модель для вирішення проблемного питання, як-от обов'язкове залучення фахівців екологічно-правового профілю, які розроблятимуть різні варіанти заходів, що покращуватимуть стан навколишнього природного середовища. Надалі доречною буде передача плану дій державним органам, наприклад, Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України, з майбутньою трансмісією до вищих органів державної влади.

Проте наразі в найближчий час та в умовах воєнного стану єдиною можливістю відновити порушене довкілля є власний бюджет країни й міжнародні позики, зарубіжна благодійна допомога з фіксацією відповідних витрат за участю міжнародних органів з майбутньою підготовкою рахунків на відшкодування екологічної шкоди державою-агресором.

До факторів, які впливають на реалізацію еколого-правової відповідальності за

пошкодження природного середовища в Україні, можна віднести такі:

– Реалізація принципу повного відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю в результаті руйнації, є суттєво ускладненою. Проблемні питання полягають в тому, що не завжди можна визначити характер й об'єм усіх наслідків заподіяної шкоди, де слід врахувати взаємозв'язок природних компонентів, як-от: землі, води, повітря тощо. Такси й методики можуть не завжди допомагати, адже вартість відновлювальних робіт, як правило, перевищує розмір стянень. Погоджуємось із дослідниками, що пропонують враховувати при розрахунку розміру еколого-правової відповідальності такі обставини: економічну ефективність відновлювальних заходів; побічну екологічну шкоду; накопичену (минулу) екологічну шкоду тощо.

– Багато науковців виокремлюють актуальне та суттєве проблемне питання, як-от необхідність створення чіткого механізму розрахунку шкоди здоров'ю людини внаслідок забруднення природного середовища. Обов'язок відшкодувати збитки в повному обсязі, як і екологічну шкоду, є однією із перешкод та факторів, що попереджують осіб, чия діяльність негативно впливає на довкілля. Зокрема, не слід забувати про норми Конституції України, що проголошують право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

– Інтереси осіб цілковито визначаються волевиявленням державного органу, що ухвалює рішення про пред'явлення позову з метою притягнення до юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Судова практика ґрунтується на кваліфікації екологічних правопорушень тільки з позиції публічного права. Застосування норми про право

громадян та некомерційних організацій висувати вимоги про відшкодування зазначеної шкоди не можуть в розрізі суперечностей трактування дефініції «шкода довкіллю».

– Досить часто розрахунки збитків визнають необґрунтованими, адже використані при цьому показники, як-от: площа, глибина забруднення, – не підтверджуються, чи використані методики розрахунку, що застаріли, або вони взагалі відсутні. Використана доказова база в деяких ситуаціях визнаються міжнародними та національними судовими установами неналежними, якщо, наприклад, хімічні й лабораторні аналізи відібрані без відповідності до стандартів і методик, чи не спеціалізованими для цього органами.

– Суттєвим недоліком вітчизняного законодавства є відсутність єдиних підходів до трактування загальних і спеціальних характерних ознак еколого-правової відповідальності за порушення законодавства, а також потреба визначення меж спеціального регулювання юридичної відповідальності. Узгодження норм національного і міжнародного законодавства можна досягнути лише на основі чіткого закріплення в екологічному законодавстві меж спеціального регулювання еколого-правової відповідальності. Відповідні питання мають регламентуватися саме в екологічному законодавстві. Необхідно зберегти провідну роль вітчизняного законодавства в забезпеченні стабільності екологічної відповідальності, структури регулювання природоохоронних відносин шляхом прийняття та реалізації законів про природні ресурси. Підсумовуючи, на сучасному етапі першочерговими заходами має бути затвердження нормативних актів, що визначатимуть потребу враховувати екологічний стан відповідних об'єктів у

рамках державного кадастру нерухомості [11, с. 375].

Проблемне питання юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони довкілля під час збройного конфлікту неодноразово піддавалось дослідженню у вітчизняній правовій літературі. На нашу думку, точний розрахунок усієї заподіяної шкоди є складним процесом, що виходить за межі застосування еколого-правових норм України. Під час висування вимог в міжнародних судових органах не завжди можна порахувати об'єм та характер наслідків заподіяної екологічної шкоди. Збитки, що зазнало довкілля, цілком проявляються не одразу, адже часина шкідливих та небезпечних результатів бойових дій проявляється через певний час. З урахуванням наявних характерних ознак природних ресурсів розроблено спеціальні методики розрахунку шкоди, що заподіяна порушенням міжнародного законодавства про охорону довкілля, метою яких є полегшення розрахунку розміру стягнень на практиці.

Висновки. Збройна агресія РФ призвела до найбільшого негативного впливу на природне середовище за всю історію незалежності України, що продовжує зростати. Наслідки бойових дій ще тривалий час будуть позначатись на житті, здоров'ї громадян та загальному стані країни. Держава-агресор має нести відповідальність за всі вчинені воєнні злочини, включно із відшкодуванням шкоди, завданої землі, надрам, атмосферному повітрю, водним та іншим природним ресурсам України.

Таким чином, збройний конфлікт в Україні – це надзвичайна ситуація з транскордонними наслідками, що викликала потребу притягнення винних до екологічної відповідальності, як на національному, так і на міжнародному рівнях. Комплекс наслідків екологічних правопорушень, як-от:

деградація навколишнього середовища, руйнація господарських комплексів, системи забезпечення життєдіяльності населення, а також міграція і загибель людей, – свідчить про техногенну, гуманітарну й, безумовно, екологічну катастрофу.

Водночас, перераховані екологічні правопорушення та їхні небезпечні наслідки є невичерпними. Через те, що агресія РФ триває, негативний вплив на навколишнє природне середовище продовжує збільшуватися, що призводить до постійного зростання шкоди, завданої Україні та її громадянам. У зв'язку з цим вкрай важливо правильно провести процедуру розрахунку екологічних збитків і зібрати докази, оскільки це вплине на результати розгляду справ судами та подальшого стягнення компенсації з РФ.

Бойові дії на території України призвели до нанесення непоправної шкоди природному середовищу. Саме тому наразі надзвичайно важливо дбати про точні та ефективні системи моніторингу стану екології для фіксування всього обсягу наявної шкоди, що надаватиме в майбутньому змогу вживати оперативних заходів з метою уникнення подальшого погіршення стану довкілля й швидкого відновлення екосистеми до прийняттого рівня.

Література:

1. Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>. (Дата звернення: 22.09.2024 р.).

2. Краснова Ю. А. Міжнародно-правові засади розвитку права екологічної безпеки: Право екологічної безпеки України: теоретичні аспекти. Монографія / Ю. А. Краснова. К.: НУБіП України, 2017. С. 196-202.

3. Question of chemical and bacteriological (biological) weapons 16.12.1969 № A/RES/2603

(XXIV): UN. General Assembly (24th sess. : 1969). URL:

<https://digitallibrary.un.org/record/645944?ln=en&v=pdf> (Дата звернення: 22.09.2024 р.).

4. Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про їх знищення від 10 квітня 1972 року: Міжнародний документ ООН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU71K09U> (Дата звернення: 22.09.2024 р.).

5. Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 18 травня 1977 року: Міжнародний документ ООН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU77K02U> (Дата звернення: 22.09.2024 р.).

6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року: Міжнародний документ ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (Дата звернення: 22.09.2024 р.).

7. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що наносять надмірні ушкодження або мають невідворотчу дію від 10 жовтня 1980 року: Міжнародний документ ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266 (Дата звернення: 22.09.2024 р.).

8. Конвенція про заборону розробки, виробництва та накопичення і застосування хімічної зброї та її знищення від 13 січня 1993 року: Міжнародний документ ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182 (Дата звернення: 22.09.2024 р.).

9. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 8-14 вересня 2022 року. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: веб-сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/dajdzhest-klyuchovyh-naslidkiv-rosijskoyi-agresiyi-dlya-ukrayinskogo-dovkilliya-za-8-14-veresnya-2022-roku/> (Дата звернення: 23.09.2024 р.).

10. Буняк В. Як отримати суверенні активи росії, арештовані в державах Західної демократії?

Юридичний вісник України. 2022. № 42–43. С. 16–17.

11. Гавриш Н. С. Використання, відтворення та охорона ґрунтів в Україні: теоретико-правові аспекти. Одеса, 2016. 396с.

References:

1. The Law of Ukraine ‘On Environmental Protection’: Law of Ukraine of 25.06.1991, №. 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>. (Accessed 22.09.2024).

2. International legal principles of development of environmental safety law: The Law of Environmental Security of Ukraine: Theoretical Aspects. Monograph / Y. A. Krasnova. K.: NULES of Ukraine, 2017. S. 196-202.

3. Question of chemical and bacteriological (biological) weapons 16.12.1969 № A/RES/2603 (XXIV): UN. General Assembly (24th sess.: 1969). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/645944?ln=en&v=pdf> (Accessed 22.09.2024).

4. Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction of 10 April 1972: UN International Instrument. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU71K09U> (Accessed 22.09.2024).

5. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques of 18 May 1977: A United Nations International Instrument. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU77K02U> (Accessed 22.09.2024).

6. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), of 8 June 1977: UN International Instrument. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (Accessed 22.09.2024).

7. Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects of 10 October 1980: UN International Instrument. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266 (Accessed 22.09.2024).

8. Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction of 13 January 1993: A United Nations International Instrument. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182 (Accessed 22.09.2024).

9. Digest of the key consequences of Russian aggression for the Ukrainian environment for 8-14 September 2022. Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine: website. URL: <https://mepr.gov.ua/dajdzhest-klyuchovyh-naslidkiv-rosijskoyi-agresiyi-dlya-ukrayinskogo-dovkillya-za-8-14-veresnya-2022-roku/> (Accessed 23.09.2024).

10. Buniak V. How to obtain sovereign assets of Russia arrested in Western democracies? The Legal Bulletin of Ukraine. 2022. № 42-43. S. 16-17.

11. Gavrysh N. S. Use, reproduction and protection of soils in Ukraine: theoretical and legal aspects / Odesa, 2016. S. 396.

Karpenko M.V. Problematic aspects of legal liability for environmental offences under martial law. – Article.

The article emphasises the importance and relevance of the problematic issues of legal liability for environmental damage under martial law. Attention is drawn to the scale of environmental damage which grows exponentially in proportion to the deployment of hostilities. The author identifies the main features of legal liability for such offences. Possible options for compensation for the damage caused are analysed.

The publication examines the peculiarities of legal regulation of legal liability for environmental offences under martial law. To this end, the author analyses a number of international regulations that laid the groundwork for the regulation of the relevant issue and compares them with the measures taken by Ukraine. Based on the results of the analysis, the author establishes that at the national and international levels, there is a need for clearer regulation and elimination of gaps in the legislation on legal liability for damage to the environment caused by violation of its chemical, physical and biological state during hostilities. It is emphasised that there is an urgent need to update the legislation on the procedure for compensation for such damage.

Keywords: *environmental damage, environmental offence, environmental protection, legal liability, martial law.*

Авторська довідка:

Карпенко Мілена Вадимівна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету слідчої та детективної діяльності

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, *m.vad.karpenko@nlu.edu.ua*.

ORCID <https://orcid.org/0009-0002-7034-1049>

Науковий керівник:

Лозо О.В. – к.ю.н., доцент, доцент кафедри екологічного права НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Стаття надійшла до редакції 15 жовтня 2024 р.